

ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО ХАРАКТЕРУ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ

1. Складники національного характеру
 2. Національний світогляд
 3. Духовний складник ментальності українського народу
- Література
основна

1. Вертій О. Пантелеймон Куліш і народна творчість. Статті та дослідження / О. Вертій. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 120 с.
2. Вертій О. Народні джерела творчості Івана Франка / О. Вертій. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 255 с.
3. Єременко О. Українська балада XIX століття (історія жанру) / О. Єременко. – Суми: ВВП «Мрія-1», 2004. – 216 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Гром'яка Р., Коваліва Ю., Теремка В. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
5. Вертій О. Теоретичні основи вивчення проблеми художнього освоєння народного світогляду в оригінальній літературі / О. Вертій // Українська література в загальноосвітній школі. – 2002. – № 3. – С. 53-64.
6. Історія української літератури. XIX століття: У 3 кн. / за ред. М.Т.Яценка. – К.: Либідь. – Кн. 1. – 1995. – 368 с.; Кн. 2. – 1996. – 384 с.; Кн. 3. – 1997. – 432 с.
7. Зінченко Н. Національне як загальнолюдська цінність в українській літературі другої половини XIX століття / Н. Зінченко // Рідний край. – 2000. – № 2. – С. 61-65.
8. Історія української літератури XIX ст. (70-90-ті роки): У 2 кн.: Підручник / За ред. О.Д.Гнідан – К.: Либідь, 2003. – Кн. 1. – 575 с.; Кн.2. – 439 с.
9. Індивідуальні стилі українських письменників XIX – поч. XX ст. – К.: Либідь, 1987. – 309 с.
10. Івашків В. Українська романтична драма 30-80-років XIX ст. / В. Івашків. – К.: Либідь, 1990. – С. 142 с.

Додаткова

1. Гаврилова Т. Народнознавчий аспект повісті І.Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»: Окремі аспекти вивчення твору / Т. Гаврилова // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – № 4. – С. 34-38.
2. Бобровська Т. Філософія сміху І.Нечуя-Левицького (До проблеми аналізу сміховинних жанрів літератури) / Т. Бобровська // Українська література в загальноосвітній школі. – 2002. – № 2. – С. 40-45.
3. Приходько І. Тема України і національної зради у творчості І.Нечуя-Левицького / І. Приходько // Дивослово. – 2001. – № 3. – С. 48-55
4. Жулинський М. Духовний пророк нації: Національна ідея у світогляді І.Франка / М. Жулинський // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 6. – С. 6-7.
5. Мишанич С. Фольклористичні та літературознавчі праці: У 2 т. / С. Мишанич. – Донецьк: Донецький національний університет, 2003. – Т.1. – 555 с.; Т. 2. – 467 с.
6. Вертій О. „Українська ідея” як феномен літератури: Народні джерела творчості Павла Грабовського / О. Вертій // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 15-20.
7. Новиков А. М. Кропивницький і українське театральне мистецтво / А. Новиков // Дивослово. – 2004. – № 2. – С. 14-18.
8. Абрамова І. Національний код героїв прози І.С.Нечуя-Левицького / І. Абрамова // Вісник Запорізького державного університету. – 2004. – № 2. – С. 5-10.

9. Новиков А. Театральне мистецтво як естетична проблема (матеріали до вивчення української драматургії межі ХІХ – ХХ ст.) / А. Новиков // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 3. – С. 42-49.
10. Проблеми історії та теорії реалізму української літератури ХІХ – поч. ХХ ст. – К., 1991. – 268 с.

Багатогранна діяльність письменників нерозривно пов'язана з вивченням світогляду в цілому і характеру українського народу зокрема, як однієї з найважливіших категорій народної філософії, психології та естетики. Саме в цьому він вбачав життєві джерела самотності художньої творчості, основу її національної концептуальності. У своїх філософських роздумах, статтях, оглядах, рецензіях письменник досить часто ставить у центр уваги саме проблему національного характеру, питання про народні джерела його формування і становлення.

Виходячи з ідей природного розвитку людини і суспільства, П.Куліш і національний характер розглядав як складову цього розвитку, розвитку, немислимого без діалектичного взаємозв'язку найрізноманітніших сфер народного буття. У «Листах з хутора», рецензії «Казки і байки з сусідової хати, перелицьовані і скомпоновані Придніпрянцем», статті «Григорій Квітка (Основ'яненко) і його повісті» та інших працях генезу національного характеру він виводить і з тих обставин, у яких цей характер формувався і розвивався, з особливою силою наголошуючи на природній гармонії їх взаємозв'язків.

У лоні української природи, народних звичаїв та обрядів, поезії в цілому зародилося, на думку П.Куліша, народнопісенне сприйняття українським народом людини і навколишнього світу. Воно виявляється і в психології, етиці та моралі, в побуті естетиці та інших сферах буття. Патріархальний побут українського селянина не був для П.Куліша чимось консервативним, відсталим. Це були типові і цілком природні обставини його повсякденної діяльності і до того ж не лише господарської, а й розумової, духовної в цілому, обставини, які формували своєрідну філософію буття, своєрідний національний характер.

Народнопісенне світосприйняття, позначене великою мірою медитативності та філософічності, П.Куліш трактує як вияв талановитості українського народу, своєрідності характеру українського простолюдина, наділеного до того ж природною красою і силою слова. При тому письменник зауважує, що у повсякденній діяльності народ витворив і розкриває багатство своєї мови, свого самотнього розуму, незвичайної і багатой своєю природою естетичної фантазії. Тому й шляхи розвитку нового українського письменства він вбачав в орієнтації на народну філософію, на органічну єдність їх в дусі та істині з усією могутністю особистості українського простолюдина. П.Куліш закликав гісьменників-співвітчизників виходити саме з народних критеріїв у оцінці своєї праці, скеровуючи тим самим літературний процес в Україні на народну основу.

Важливим складником національного характеру є і його морально- етичний зміст, який П.Куліш найтіснішим чином пов'язував з такими категоріями, як любов, честь, гідність, совість, взаємоповага, скромність, працелюбність в народному їх розумінні, з шанобливим ставленням до народних традицій тощо. До того ж народність у такому разі розуміється як природність. Тому, особливо в «Листах з хутора», маємо різке протиставлення села місту на тій підставі, що місто ігнорує, спотворює природну мораль та психологію селянина-трудівника.

Неослабну увагу в своїй концепції національного характеру П.Куліш приділяє культурологічному аспектові. Поняття «народна культура» при цьому в нього має досить широкі рамки. Сюди входить побут, релігія, традиції, звичаї,

обряди, народна психологія, філософія, естетика, система виховання, повсякденне духовне життя, моральні принципи та ідеали, взаємини з природою, навколишнім світом у цілому. Усе це прямо чи опосередковано впливає на характер, визначає його зміст.

Скажімо, природа в системі духовних і моральних цінностей народу завжди виступала могутнім фактором формування не лише емоційності української вдачі, а й джерелом любові, миру і злагоди. Тонко уловивши цю закономірність, П.Куліш у «Листах з хутора» та ряді інших праць постійно наголошував на необхідності уникати будь-якої штучності у вихованні, яка веде тільки до спотворення, псування народного характеру, а всіляко продовжувати і розвивати в ньому якості, закладені природою нації. Цьому має сприяти атмосфера повсякденного життя людини. Речі домашнього вжитку, культура, взаємини між співвітчизниками, традиції народної освіти, виховання, пісні, звичаї та обряди, степи, ліси творять своєрідний світ.

На доказ правомірності своїх тверджень П.Куліш наводить приклади з народної архітектури та побуту. Так, в описі старосвітської церкви у селі Гаківниці він зауважує не лише гармонію форм, ліній, грайливість і багатство мережень округ віконець, зроблених руками народних майстрів так, що нагадують виведені самою природою квіти. Тим вони й радують душу і серце, тим приємно й поглянути на ту церкву. До того ж тонке естетичне чуття народних архітекторів ставило на службу красі, високій моральності та духовності усе: і місцевий ландшафт та пейзаж в цілому, і предковічні звичаї та традиції. Розкутість, відчуття простору і волі, невимушеність, поетична мрійливість - ось які риси української вдачі виказує опис особливостей старосвітської архітектури, у якій зливається в єдине ціле досвід віків і духовний світ сучасника, минуле знаходить своє продовження в сучасності, а сучасність виростає на естетичних засадах, сформованих попередніми поколіннями, у якійсь дивно-загадковою гармонії з природою, історією і часом взагалі.

Інший народний культурологічний чинник, який сформував український національний характер - атмосфера сердечності, взаємоповаги, душевної єдності та якогось особливого тепла, яке завжди панувало в українській родині та у взаєминах між людьми. Тут П.Куліш з точністю етнографа аналізує таке явище в українському побуті, як оповідання в довгі зимові вечори народних казок. У рецензії на збірник «Казки і байки з сусідової хати, перелицьовані і скомпоновані Придніпрянцем» він, зокрема, підкреслює, що саме така атмосфера не лише згуртувала людей дітей, дорослих та челядь, а й розвивала та поглиблювала поетичну емоційність, багатство фантазії. Обмін слухачів думками, почуттями, переживаннями у такому разі спричинявся до задушевності, потягу серця до серця, душі до душі, а не раз і до жартів, дотепів, кепкування над самим собою.

На перший план у національному характері виступає емоційність. Як і Г.Квітка-Основ'яненко, Т.Шевченко, М.Гоголь, М.Костомаров, П.Юркевич П.Куліш пов'язує її із самобутнім світосприйняттям і світовідчуженням українського народу, з «філософією серця», синтезом емоційного і раціонального, де завжди первинним є перше. Внутрішній світ людини у такому разі зумовлює дії, вчинки, поведінку, характер героя в цілому. Це з одного боку, з другого ж - в обставинах зовнішнього буття «серце» зупиняє свою увагу на тих речах, подіях і явищах, які найбільш повно відповідають, гармонізують зовнішній і внутрішній світи.

Візьмемо для прикладу ранні твори. Їх герої багато в чому типологічно споріднені з героями українських народних ліричних пісень, казок, легенд та переказів. Спорідненість ця виявляється насамперед в органічній єдності з природою, в її олюдненості. Як і в народній творчості, в ідилічних картинах навколишнього світу герой П.Куліша знаходить то душевний спокій, то щось загадкове, таємниче, а його душа і серце вчуваються у гомін правічних лісів, плюскіт чистої води чи тихе плесо річки. Так народжується почуття любові до чогось глибинно-безконечного,

недосяжного, фантастичного та ідеального. Фантасмагорія того дива чарує героя, світ зливається в неповторну гармонію звуків, барв, настроїв, вводить героя у стан якогось п'яного самозабуття. За зовні стриманими діями та вчинками, винятковою скромністю вирує емоційно насичений світ, відчуваються справді казково-легендарні його потенції. П.Куліш, вдаючись до народнопоетичних засобів художнього узагальнення, акцентує увагу в такому разі на якійсь одній грані внутрішнього «я» героя, нерідко ідеалізуючи та гіперболізуючи його. Прикметно, що національні джерела змісту та поетики характеротворення підпорядковують собі і чужорідні елементи, надаючи їм суто українського колориту, як в ідилії «Орися».

Організуючим емоційно-смісловим центром ідилії є внутрішній світ Орисі, світ глибоко ліричний, глибоко пісенний, закорінений у найстародавніші шари народного буття і так само відкритий у сучасність. Звідси й народнопісенне відчуття природи, прочитання власним серцем її найпотаємніших порухів та перегуків, звідси її інтимно-ніжне олюдження, а відтак почуття схвильованості, світлого смутку, любові до безконечного і таємничо-недосяжного, звідси і відчуття в природі, людях, легендарній минувшині чогось рідного, близького, дорогого і милого. У своїй сукупності емоції та почуття і визначають провідний зміст образу Орисі, яка є для П.Куліша втіленням національного характеру, ідеалом української дівчини.

Однак її емоційний світ розкривається не одразу, а поволі на основі розгортання сюжету від однієї події до іншої, надаючи таким чином характерові лагідності, поетичної принадності та стриманої величності і краси. Внутрішній світ Орисі підноситься до рівня незвичайного, до рівня символу, який і реалізується у змісті того чи іншого народнопоетичного образу.

Емоційна глибина і насиченість української душі нерідко призводить до того, що особистість легко віддається в полон свого внутрішнього «я». Маючи на увазі саме таку особливість українського характеру, П.Куліш у різних творах виводить різні типи героїв. У «Гордовитій парі», наприклад, взаємини закоханих побудовані на справді глибоких і щирих почуттях, на принципах народної моралі та етики. Концепція оповідання базується на діалектиці освітлення одного характеру через інший, через деталі побуту, народну психологію, етику та мораль. Особливу функцію тут виконує образ оповідачки-бабусі. Він виступає своєрідною формою зв'язку часів і традицій, часів і характерів, а її розсудливість, емоційно врівноважений світ - контрастом до надмірної гордості Марусі та Прохора. У словах бабусі про те, що на Україні не стає таких дівчат і козаків, як були за її дівування, вчувається не осуд, а співчуття закоханим, які хоч і були козацького роду, та не знайшли в собі козацької сили волі приборкати власну гордість, повністю віддали свою долю на її розсуд. На внутрішній емоційний тягар вони наклали ще й пута повсякденної моральної несвободи. Серце Прохора належало Марусі, тому він не знайшов сподіваного щастя з Ориною Лободівною, хоч і ставився до неї з повагою. Так само не могла віддати свого серця старому сотникові Байдакові й Маруся, бо ж само себе воно призначило тільки для Прохора. Відтак трагічна розв'язка конфлікту стала неминучою, герої гинуть, втопившись у річці. В образах вінка і шапки, що поєдналися на воді і пішли за течією, відлунює народнопоетичний мотив посмертного весілля, який концентрує в собі усю силу трагізму людських доль, що віддалилися владі почуттів над собою.

Емоції в характерах героїв П.Куліша мають не лише глибокий психологічний зміст, а й виразне морально-етичне спрямування та медитативно-філософське забарвлення, що ґрунтується на народних світоглядних засадах.

Коло інтересів письменника та його героїв тут обмежується навколо різних сфер буття українського народу. В поемі «Настуся», наприклад, це в основному побутові взаємини. Широкий пласт становлять вони і в романі «Чорна рада», оповіданні «Потомки українського гайдамацтва», поемах «Маруся Богуславка»,

«Сторчак і Сторчачиха», історичних драмах «Байда, князь Вишневецький», «Петро Сагайдачний», «Цар Наливай» тощо. Правда, у «Настусі» емоційний поліфонізм проектується у сферу морально-етичних взаємин козаків з Настусею та її матір'ю, надаючи їм ідилічного відтінку. В «Чорній раді», «Потомках українського гайдамацтва» та драматичних творах він синтезує емоційно-побутове та етико-філософське начала на історичному ґрунті, надаючи тим самим характерам героїв виняткової місткості та глибини, виразного національного колориту.

Народно-поетичні уявлення про сім'ю і шлюб, про щастя, про взаємини батьків і дітей у «Настусі» найтіснішим чином пов'язані з ідеєю національної честі та гідності, громадянського обов'язку перед пам'яттю про народних героїв та долею України. Ліричний народнопісенний струмінь та народнопісенна образність, якими пройняте поетичне мислення героїв, надають творові не лише романтичної принадності, а й нових епічно-думових вимірів, психологічної етико-філософської глибини та місткості, виразно національного змісту.

Прикметно, що народні джерела зумовили й відповідні корективи в концепції характеру героя навіть там, де він виражає тенденційність світоглядних переконань самого автора. Скажімо, в поемі «Маруся Богуславка» маємо картини веселого життя руських дітей під султанською опікою, де милістю та увагою оточують однаково як дитя раба, так і нечестивого пана, де за віропідданство чекає шана і повага навіть козаків-гайдамак, яких П.Куліш закликає проснутись, схаменутись і в ім'я цього стати на службу султанові, тобто своєму ворогові. Та зовсім по-іншому діють Маруся і її мати. Ніякі багатства і розкоші не можуть притлумити їхнього почуття до християнської віри, до рідних і близьких людей, до рідної України. Найменша згадка про них додає і рішучості, жаги свободи і щастя, тому Маруся, як і героїня народної думи, іде визволяти свого коханого Левка та козаків-невільників. Як бачимо, суперечності розвитку емоцій, почуттів та переживань героїні зумовили і характер її дій та вчинків, а почасти і їх розбіжність з ідеологічними настановами автора. Це з одного боку. З другого - вірність П.Куліша народнопоетичній традиції дала йому можливість створити цілісні, завершені в ідейно-естетичному відношенні характери українських жінок-патріоток, піднести їх до рівня національних ідеалів. Значною мірою завдяки народній творчості письменник досягає цілісності та довершеності концепції і в історичних драмах «Байда, князь Вишневецький», «Петро Сагайдачний», «Цар Наливай» та інших творах.

Особливий інтерес тут викликає роман «Чорна рада», що становить своєрідну енциклопедію українського характерознавства. Тут маємо і лірично-пісенну Лесю Череванівну, і суворого у своїй відданості Україні полковника Шрама, і химерного запорозького отамана Кирила Тура та поетичного і разом з тим славного лицаря-звитяжця Петра Шраменка, гетьманів - по державному мудрого Сомка і підступного Брюховецького, охоронця козачих звичаїв та традицій козацької демократії Пугача, заможного хуторянина Череваня, народного філософа і провідника кобзаря, міщан, рядове козацтво. Кожен з них яскрава індивідуальність, самобутній характер, який разом з тим несе в собі відсвіт української національної психології, етики, моралі та філософії, національного способу буття взагалі. Нерідко національний характер в романі - це органічна єдність протилежностей, невідповідностей, гармонія і дисгармонія. Йому, як правило, одномірність не властива, він багатогранний, поліфункціональний, та при тому завжди цілісний і довершений.

Важливим ідейно-естетичним чинником у «Чорній раді» є народна культура, яка охоплює різні сфери буття людини. Це народна поезія, побут, релігія, звичаї та обряди тощо. У своїй сукупності вони й відтворюють атмосферу національного життя, у якій формуються національні характери. Міщанський побут Череваня виявляє в ньому задоволення хутірською ідилією, чаркою та доброю

закускою, видовища ж, породжені способом життя запорожців, усім своїм змістом заперечують подібне, утверджуючи ідею духовної та матеріальної свободи в повсякденному бутті як найвищої людської цінності.

Своєрідно інтерпретує в «Чорній раді», як і у всій творчості П.Куліша. національний характер і образ кобзаря. Дослідники не раз відзначали, що його ідеалом є індивідуальна моральна чистота, самовдосконалення, що він підноситься над масою і основна його функція насамперед просвітницька. Однак зміст характеру кобзаря в романі як і в прозі, поезії та драматургії П.Куліша в цілому, дещо глибший і багатогранніший. Як і інші герої він людина винятково емоційна. До того ж емоційність ця має яскраве то лірично- медитативне, то епічно-філософське забарвлення. Божий Чоловік прагне осмислити найпотаємніші порухи людської душі у зв'язку з ходом історії. Завдяки кобзарям та народним митцям імена героїв національно-визвольних рухів підносяться до рівня святих. Народний співець наділений тут і усіма якостями отамана, батька з «материнськими рисами», оскільки визволяє невольників з турецької каторги, лікує і завжди турбується про них. Правда, як і в романі: так і в цілому ряді інших творів П.Куліш іноді відходить від народнопоетичної традиції у зображенні кобзаря, підпорядковуючи його образ чітко визначеним власним ідеологічним настановам.

Пошуками нових принципів художнього освоєння потенціалу народного світогляду позначені також драматичні твори П.Куліша.

Характери героїв драм письменника творяться на основі народного світосприйняття і світорозуміння, у відповідності з народними ідеалами воїна, захисника своєї Вітчизни. Тому не випадково П.Куліш подає їх у сприйнятті рядових козаків, представників найширших верств українського суспільства, вводячи при тому народні пісні, образи кобзарів, щедро послуговуючись народними легендами та переказами.

Драматургія письменника творилася у два принципово відмінних за духовною наснаженістю проблематики періоди: 1860-1883 рр. і 1883-1885 рр. Більшість діалогізованих творів першого періоду («Мальована Гайдамащина», драматична поема «Нагай», драматичний етюд «Козацька і панська розмова на тому світі»; п'єси «Колії», «Хуторянка, або Співана хвала молоді перед весільними гостями», «Ірдова морока») присвячено історії Козаччини, Гайдамаччини (і зокрема Коліївщини) - вони були своєрідними духовно- етюдними ілюстраціями до окремих епізодів широкомасштабних історичних подій, досліджуваних П.Кулішем до 1883 року. У всіх творах цього періоду дійові особи представлені духовно визначеними, але такими, які діють не стільки свідомо, скільки рефлекторно. Усвідомлено вони спрямовують свою діяльність на добро- чи злотворення лише в критичних і визначальних ситуаціях. А тому духовність героїв та злий дух антигероїв подаються не як процеси пошуку людиною шляхів добро- чи злотворення, а скоріш як своєрідні «зрізи» чи «сходинки» її духовного поступу або духовного падіння. Поступ цей відчувається лише при переході від одного твору до іншого: кожен новий твір - це новий (вищий і масштабніший) етап одухотвореної діяльності героя і новий (нижчий) рівень злотворчих задумів антигероя. У цих невеличких творах П.Куліш виявив себе і як традиційний драматург ХІХ ст., і як драматург-новатор, який поєднував у невеликих драматичних творах ціле розмаїття монологів, діалогів із полілогами, прозу з поезією та з елементами фольклору; надмасштабні часово-просторові роздуми й історичні екскурси з філософськими та публіцистичними роздумами, міжособистісну полеміку з суспільними науково-публіцистичними передбаченнями. А головне - вміло розкривав душі, дух і духовність не тільки героїв та антигероїв, а й більшості дійових осіб.

На другому етапі П.Куліш - це етично, естетично, а отже, й духовно зрілий драматург. Він здатний уже не тільки характеризувати душі, дух і духовність

героїв, антигероїв і більшості дійових осіб, а й аналізувати весь процес їхнього становлення, поступу чи деградації: від особистісних умов, причин, мотивів та інших детермінант спрямування буття на творення добра чи зла до загальносуспільних і навіть міжнародних наслідків таких прагнень. У цей період сам автор не просто духовно прозрівав - він разом із героями своїх п'єс бачив уже світ рухомим, цілісним і розірваним протилежними інтересами й намірами різних можновладців одночасно. Саме тепер найбільш чітко проявилися найхарактерніші ознаки духовності його драматургії.

Внутрішній світ героїв п'єс трилогії («Байда, князь Вишневецький», «Цар Наливай» і «Петро Сагайдашний») поступово, але впевнено (самим ходом історії) орієнтується на творення добра для всієї нації та для України й значної частини світу (Байда); для України і Польщі (Наливай); для України і її мирного співіснування з народами світу (Сагайдашний та Хмелецький). При цьому: духовний поступ героїв - це не стан чи настрої, а наслідок їхніх роздумів і над цілями діяльності, і над шляхами реалізації їхніх задумів: Байда - силою, статками, під гаслами «вселенської Правди» та «вищої Справедливості»; Наливай - рішучими й самовідданими боями в ім'я міжнаціональної та міжконфесійної рівноправності й справедливості; Сагайдашний - шляхом укладання договорів між народами й державами [6, с. 123].

Антигерої трилогії також не «одноразово» зорієнтовані на злочини, як це було у творах попереднього періоду, - тепер вони крок за кроком і будь-якою ціною прагнуть реалізувати наміри завоювати Україну, нав'язати їй іншу віру. Але в процесі такої (досить результативної) діяльності (Байду вороги підступно полонили й, не дочекавшись від нього покори, стратили; те ж саме зробили і з Наливаєм; а Сагайдашний сам настільки «вимотав» себе й Україну «походами» та «перемогами», що на реалізацію його вищих задумів уже не вистачало сил - ні в нього самого, ні, як він думав, у нації). А завойовники в азарті «вдалих» златорень приходять до демонічних прагнень завоювати світ.

Усьому цьому автор протиставляє дивовижно складний, але врешті-решт духовно визначений характер майбутнього керівника і захисника держави та народу України - Хмелецького, котрий пройшовши шлях від бездумного шляхтича-завойовника до видатного полководця, який зрозумів: і Україна, і кожен із українців з їхньою вірою в Бога достойні захисту, миру й незалежного життя.

Загалом духовні позиції Куліша-драматурга рухомі й стабільні одночасно: якщо у творах першого періоду він стверджував, що конкретні люди різних соціальних спільнот, націй і релігій не вороги один одному, і тому будь-які їхні зіткнення (а тим більше - криваві) - це абсолютний абсурд, то в трилогії письменник дає установку і кожній окремій людині й передовсім керівникам держави: боротися не за владу заради влади, не за славу заради слави, не за особистісний і національний паразитизм, а за добро для людини й народу [6, с. 124].

Пафос українського народного героїчного епосу, психологізм народної лірики, побутові деталі, легендарне начало в названих драмах не випадкові. Вони поглиблюють місткість художньо-філософських узагальнень у характерах, виражаючи тим самим народний ідеал національного героя. У такий спосіб П.Куліш підкреслює єдність прагнень, життєвих принципів та ідеалів, розуміння мети, смислу, цінності життя різними верствами українського суспільства. Козацькі верхи тут виступають виразниками інтересів мас, провідниками нації. Саме тому вони й знаходять одноставну підтримку цих мас.

Народнопоетичне начало у творенні характерів є важливою складовою авторської концепції національного буття і дає можливість простежити зміни, еволюцію світогляду П.Куліша в цілому, їх суть полягає в осмисленні національно-визвольних рухів на Україні як пошуків провідними і найширшими верствами

суспільства сил, здатних вивести українських народ на шлях незалежності і самостійного розвитку. За авторською концепцією, ці сили криються у внутрішньому бутті нації, а саме - в опорі на власні сили, в єдності усіх верств українського суспільства, у наступальній, ідейній та державотворчій позиціях.

Глибоке і всебічне осмислення фольклору, світогляду і способу життя народу дало П.Кулішеві можливість сформувати чітку концепцію національного характеру і реалізувати її в художній творчості. Ґрунтується вона, насамперед, на таких засадах народної психології, естетики, моралі, етики та філософії, як глибока емоційність, медитативно-філософський склад мислення, па синтезі народних та християнських принципів взаємоповаги, добра, самовідданості, побратимства, ліричного та епіко-героїчного начал. До того ж, завдяки народній основі, письменникові вдалось подолати суперечності власного світогляду та ідеологічних переконань і досягти художньої цілісності та довершеності створюваних ним національних характерів, їх чіткої ідейно-тематичної визначеності та спрямованості. Усе це й зумовило національну самобутність творчості П.Куліша в цілому.

Отже, народні уявлення про людину і світ, звичаї української народної культури та побуту - це одне з першоджерел художньої творчості П.Куліша. Народносвітоглядний чинник мислився письменником не лише як художній переспів та обробка уснопоетичних мотивів, сюжетів та образів, а значно ширше - як усебічне освоєння морально-етичних, психологічних, естетичних, соціальних, філософських уявлень народу, усього укладу його життя, їх відображення в поетичних образах та усьому поетичному ладі усної народної творчості, народного мистецтва, культури. Художнє освоєння цих складових народного світогляду та поезики фольклору в творчості митця зумовлювало її національний характер, злагодженість та урівноваженість.